

ה'תש"ז
10-0-83
1950

ח ב ל י ה ש ל ר ם

ה'תש"ז דקס סג"ד

הפעם; בחלקם הגדול כמהרהר בקול רם. אילו נתבעתי לנסח כותרת לדברי הייתי בוחר בשם: חבלי השלום. היו לנו חבלים קשים מאד של שחרור - חבלי גאולה - חבלי הקמת המדינה שלא נסתיימו עדיין. אפשר וציונה המכריע של תקופתנו הוא קבוץ הגלויות והחבלים המכריעים הם חבלי הקליטה. אולם חושבני שנכנסנו זה מכבר ועוד נגזר עלינו להתמיד אולי תקופה לא קצרה גם בשלב של חבלי השלום.

חושבני כי לגבי חלק גדול מציבורנו נכון יהיה לאמר שהוא איבד את ההבנה לענין השלום. מכל מקום אינו חי בעיה זו במשמעותה המלאה. מסופקני אם מעשרה אנשים שישאלו על כך ישיב אחד תשובה נכונה. יש לעתים דברים שהם לכאורה מובנים מאליהם אך כיון שהם מקובלים כמובנים מאליהם חדלים אנשים לתהות עליהם ואינם מתאמצים להבינם הבנה מושכלת, הבנה שבהכרח. אם נשאל אדם מן המניין לפי אילו חוקים הוא מניע את ידו, משתמש בה, תופש דברים ומשמיטם - הרי יתבלבל לגמרי ולא יוכל להסביר. הדבר הוא כה פשוט וטבעי בעיניו עד שאף פעם לא חשב עליו. ולעתים קרובות כשאין מאמצים את ההכרה חדלים להבין את הדבר עצמו. כזהו המצב ביחס לבעיות השלום בצבורנו.

אני מקוה שלא יתקבל הדבר כולו לזול ברמת ההשכלה המדינית ורמת ההכרה הא-זרחית של המאזינים אם לא אקבל שום דבר כנתון מראש, כמובן ומוכח, - ואנסה להסביר, ככל האפשר בקיצור ובמגובש, את דעתי בענין זה מאלף.

סבורני כי השלום נחוץ קודם כל לגופו, לשם השלום. הוזה אומר: לבסחון המדינה. אין זאת אומרת, כי אילו עמדנו מחר בפני אפשרות של חתימת שלום רשמי, ~~מקום~~ וכולל ~~המדינה~~ עם כל המדינות השכנות, - הייתי אף מחרתיים לסמליץ בפני הממשלה להפחית את תקציבנו הצבאי. מניח אני שבשום פנים ואופן לא הייתי בא בהמלצה כזו. הייתי דוחה אותה, ללא ספק, למשך תקופה מסויימת, בה היינו בוחנים כיצד מתפתחים הדברים ומה מידת יציבותו של השלום. לא מן הנמנע אפילו שלמחרת הקמת השלום היינו רואים עצמנו מצווים להגדיל במידת מה את תקציב הצבא, במידה שתהליך בנינו ושכלולו של הצבא לא היה נשלם. אין כוונתי לאמר איפוא, שחתימת שלום כשלעצמה, עם כל אותן המדינות שלחמו בנו ועדיין רואות עצמן כעומדות בקשרי מלחמה אתנו (אם לא בפועל הרי לפחות בכח), היתה משרה מיד בטחון מוחלט. יודע אני שמלחמות פרצו בעולם גם בין מדינות שכרתו ביניהן בריתות שלום. ייתכן ומרבית המלחמות פרצו תוך הפרת חוזה שלום ובריתות שנכרתו. הנוהג שפשה בזמן האחרון לפתוח במלחמה ללא הכרזה כודאי שאינו מבצר שלום של קיימא ובטחון מוחלט כתוצאה מחתימה על הסכם שלום.

גם לאחר חתימת הסכם שלום נהיה מצוים לעמוד על המשמר, להשביח ולשכלל ללא הפסק את אמצעי התגוננותנו, לחקור ולדעת בהתמדה מזימות ותכניות אויבינו הקיימים והאפשריים. ואף=על=פי=כן אי אפשר כלל להפריז בערכה של כריתת ברית שלום בינינו לבין מדינות ערב לבטחונה של המדינה. אפילו הסכמי שביתת נשק מכבידים במידה ניכרת על כל יוזמה למלחמה חדשה על אחת כמה וכמה הסכם שלום. במידה שהמעבר ממלחמה להפוגה ומהפוגה לשביתת נשק הוסיפו חגורות בטחון, לא מוחלטות אבל בכל זאת רבות חשיבות ~~ה~~ סביבנו, הרי המעבר משביתת נשק לשלום תורם תרומה נוספת וממשית מאד ~~ל~~ לבצוע בטחוננו. כי מיד מתעוררת השאלה מי הוא זה שהפר הסכם חתום הדדית ומקויים בגושפנקא בין=לאומית רמה! אולם אין הבחינה המדינית=משפטית, הצרה, ממצה מלוא ערכו הבטחוני של הסכם שלום. יש לבחון את הסכם השלום גם מצד השפעתו הפסיכולוגית, וייתכן ובחינה זו היא מכרעת.

סביבנו מתחוללת התרוצצות בין שתי גישות לתופעה חדשה זו בהסטוריה של המזרח התיכון והעולם, ששמה מדינת ישראל: גישה של השלמה אחת וגישה של התקוממות נגדה. השלמה אחת פרושה לא רק השלמה עם עובדה קיימת שאין להרהר אחריה ואין לשנותה, אלא גם נכונות ליהנות ממנה. מדיניות היא תורה של יצירת עובדות והשמוש בהן. במידה שמדינה נוקטת גישה של השלמה עם קיומה של ישראל אין היא יכולה להסתפק בעמדה פסיבית של ניטרליות וסבילת העובדה. טיב היחסים המדיניים מחייב התפתחות מרחיקה לכת ביצירת יחסים תקינים וחיוניים, ברכישת ידידותה של המדינה החדשה ובהפקת תועלת מקיומה בכל הצורות והאפשרויות. גם ההתקוממות נגד מדינת ישראל אינה יכולה להסתפק בעמדה פסיבית של העמדת פנים זעומות, של "ברוגז" מחמיד והתעלמות כביכול מעצם קיומה על ידי העדר קשרי תחבורה, דואר ומסחר ותו=לא. הרי עמדה כזו אינה אלא סבילת העובדה החדשה ביסוד. גם הגישה השלילית ^{מביאה} איפוא בהכרח ליחס שלילי פעיל, לרצון ולנסיון להקטינה ולהחלישה ואם אפשר - להשמדה ולהעבירה כליל מן העולם.

אינני מתכוון לומר שהחלוקה היא החלטות, למדינות שכל=כולן שוחרות שלום ולעומתן מדינות השואפות רק קרבות. וחורשות ללא הפוגה תכניות למחוק את מדינת ישראל ממפת המזרח התיכון והעולם. החלוקה אינה כה פשטנית והיא חוצה במציאות גבולות מדינות ועמים. בכל מדינה מוצאים אנו חוגים הנתונים להשפעת הגישה האחת או ^{האחר} השנייה ומשמשים גורם ומניע לאחת מהגישות. אוסיף ואומר שהתרוצצות זו קיימת בעצם בחוך תוכנם של אלפי אנשים. המוני אדם חצויים בין שתי הגישות. משל לשתי נשמות מתרוצצות בגוף אחד, או לכפות מאזניים

3 המתנודדות ואינן מגיעות למצב מעויין. בני אדם נחונים להשפעות חיצוניות
ופנימיות. קיימת מלחמת יצרים: יש יצר להגיע לשלום ^{ולקבל} יש יצר לחסל עובדה
מעיקה. הרבה חלוי בתוצאות התחרוצות הזו ומגמות התפתחותה. אחת הבחינות
שעלינו לבחון כל מאורע ותמורה המתחוללים סביבנו היא: ~~הבחינה~~ באיזו מדה
הם מחלישים את ההתקוממות כנגד ישראל ומסייעים להגברת גישת ההשלמה.
ובאיזו מדה התוצאה היא הפוכה ושליטת ~~התנודות~~ ^{1.1.22} אין כלל לשער ואי אפשר
לדעתי להפריז בהערכת החיזוק שתקבל הגישה החיובית ע"י כריתת הסכסוך השלום.

כיום אנחנו במצב של בדידות ופרישות באותו חלק עולם בו אנו
נחונים. ואנו מצוים לצבור ולקיים בתוכנו כח מוסרי וממשי - כלכלי וצבאי
- שיאפשר לנו להחזיק מעמד במצב זה לזמן בלתי מוגבל. אינני מדבר
בקטגוריות של נצח, אבל מבחינת כוונותנו הנפשית והארגונית (כולל כוונות
משקית=כלכלית, צבאית, תחבורתית וכו') עלינו להיות מוכנים להחזיק מעמד
במצב זה משך זמן בלתי מוגבל. עם זאת חלילה לנו ~~להתרגל למצב זה~~ ^{אסור} כאילו היה
מצב תקין. מרבית העם אולי אינה רגישה לתופעה בלתי נורמלית זו של חוסר
כל קשר בינינו לבין סביבתנו הקרובה. נהפוך הוא, רוב העם שיכור - בצדק -
מהרגשת היציאה מהבדידות והשחרור מאותה מצוקה נפשית וממשיית המלווה את חי
היהודים בכל אתר ואתר בגולה. המוני יהודים, שהיו מוקפים תמיד ובכל מקום
זרים ואויבים הפוגעים בהם ולעתים דורסים אותם, מתקהלים בארץ במהירות
מפתיעה, מוצאים כאן איש את אחיו ונושמים לרווחה. ~~לראשונה~~ לאחר דורות
נמצאים הם בסביבתם הטבעית ונפטרים לגמרי מאותה הרגשת מועקה ובדידות
שהטביעה בהם הגלות. שחרור זה ממועקה ובדידות ~~אנו צריך~~ ^{אנו צריכים} לסטש את הרגשת
הבדידות האופפת אותנו ככלל - כמדינה - בחלק זה של העולם. אמנם אין זה
מצב של בדידות מוחלטת. רשת קשרינו עם העולם הגדול מתרחבת ומסתעפת. אך
עד כמה שלא יהיה הדבר פרדוכסלי החל תהליך גדולה של רקמת קשרינו עם העולם
דוקא מהקצוות הרחוקים והוא מתקרב והולך אל המרכז (פרס ותורכיה). לכאורה
צריך היה להיות להיפך. רגילים אנו לחשוב שכל דבר מתחיל מהמרכז ומתפשט
כלפי ההיקף. במקרה זה קרתה תופעה הפוכה, ~~תופעה שהיא~~ ^{1.1.22} פרדוכס אמיתי. (כי
פרדוכס הוא תופעה הנראית כבלתי אמיתית אך באמת היא אמיתית). פרצנו אל תוך
זירת ההיסטוריה במקום זה, ~~התחלנו~~ ^{1.1.22} גרויים חמורים והתחוללה התנגשות בינינו
לבין העולם הסובב אותנו. אין להניח שיכול היה להיות אחרת. נכנסנו והתעצמנו
לפתע, דחקנו מישהו, הזזנו מישהו ממקומו. אינני מדבר על ההזזה הפיסית בלבד.
ואין זה חשוב מי אשם ומי אינו אשם. עובדה היא שתקומת מדינת ישראל חוללה

5- כתעלת סואץ היה חסום בפנינו. מכל-מקום שביתת הנשק חילצה אותנו במדה רבה ממיצר זה, אמנם לא מיד. ועכשיו אפשר לקבוע כעובדה שאניות נושאות מטען לא-מלחמתי עוברות את תעלת סואץ ומגיעות לחיפה ולתל-אביב באין מפריע. אניה עם דגל ישראלי עדיין לא ניסתה לעבור את התעלה. אבל כדאי לעשות נסיונות כאלה וכן נסיונות נועזים נוספים. יכול להיות שזה יביא לסכוכים דיפלומאטיים, אך בטוחני שבסופו של דבר נפרוץ דרך זו.

כשמדובר על עורקים אין הכוונה לעורקי-תחבורה בלבד. יש גם עורקים אחרים ואולי המונח "עורק" הולס אותם יותר. קיים צנור נפט והוא משותק, ומעובדה שהוא משותק ותעלת סואץ כדרך מעבר לנפט גולמי חסומה בפנינו יש השפעה ממארת על התפתחותנו הכלכלית. זה מייקר ללא צורך את הדלק שאנו צורכים ומאלץ אותנו לקנות דלק במטבע קשה. אילו היה צנור הנפט פועל היינו משיגים דלק זול בהרבה, במטבע ישראלי. וייתכן שהיינו מצליחים להוזיל בכך את יוקר החיים הרבה יותר משהצלחנו בכל פעולות משרד הקיצוב והאספקה. חדוש זיקוק הנפט בארץ היה מרבה את התעסוקה ומשמש בסיס לפתוח כמה תעשיות לוואי.

אלו הן רק דוגמאות בודדות. ^{א?}מהן אפשר ללמוד מה יכול היה השלום להעניק לנו.

סבורני שהכרה זו צריכה להיות מושרשת עמוק בלב הצבא, ^{הצבא}הצבא צריך לראות עצמו קודם-כל מכשיר של שלום. אני אומר זאת מבחינה מדינית, וודאי לא במקרה של מלחמה. הצבא הוא בראש וראשונה מכשיר למניעת ההכרח בהתגוננות, מכשיר להרתיע אחרים ממלחמה. ^אאינני זוכר בדיוק מה קבע קלאוזביץ - אם המלחמה היא המשך המדיניות או להיפך. על כל פנים ההסטוריה היא שרשת בלתי מנותקת של מאמצים מדיניים ~~דיפלומטיים~~ וצבאיים. וכל חוליה אחוזה בחברתה כשלהבת בפחילה. במידה שהצבא מהווה אחד האמצעים, - אין הוא רשאי לראות עצמו בודד במערכה זו. הצבא, שכאילו כל עצמותו מכוונת למלחמה, והסכם שלום - הם שני גלויים המשלימים זה את זה. אלה שמתפקידם לחתור לכריתת הסכם שלום צריכים להיות המעוניינים הישירים ~~שבהנה קיים במדינה~~ ^{הצבא} צבא יעיל. ואלה השוקדים על הצבא צריכים להיות מעוניינים שהדיפלומטיה לא ³³³תתפנה לעניינים ~~הצבאיים~~ ^{הצבאיים} (תסמוך רק על הצבא) - אלא תעשה כל אשר לאל ידה להשגת השלום.

קיימות גם בעיות מיוחדות במינן, שרק השלום עשוי להניח יסוד
לפתרון המוחלט. לדוגמא בעיית הפליטים הערביים, המעיקה עלינו מאד
ומסבכת יום יום, ושעה שעה את בעיית הבטחון שלנו. קשה להניח שאפשר לגשת
לפתרון בעיה זו שלא במצב של שלום יציב.

אם דברתי על השפעה החיונית של השלום בהשכנת יציבות יתר והשראת
רוח של השלמה עם מדינת ישראל - הרי אין מכל מקום בתקופה זו של בנין
המדינה בה חייבים אנו לנצל נצול מכסימלי אותו שטח שהתבצרנו בו, בזעזועים
נוספים במזרח התיכון. אין להתעלם מהעובדה שיכולים לקרות זעזועים העלולים
להועיל לנו. אבל אם נעשה מאזן יתברר, שסכנת הנזק מהזעזועים גדולה מהתועלת
שהם עלולים להביא לנו בשלב כה רגיש של התפתחותנו, כאשר אמצעינו כה מוגבלים
והמדינה עמוסה נטלים כה כבדים של קבוץ גלויות והחזקת מעמד כלכלי וצריך
להשקיע אמצעים כה כבירים בפיתוח הארץ. אנו מעוניינים ביציבות, על כל פנים
יחסית, בתקופה זו.

אמנם, הרצוי לא תמיד מצוי וההכרחי לנו הוא לאו דוקא האפשרי; על
כל פנים לאו דוקא בתקופה הקרובה. עלינו לבחון בחינה מפוכחת ומציאותית
את הגורמים הפועלים סביבנו לגבי בעיה זו.

מה הגורמים המניעים לשלום סביבנו ומה הגורמים המרחיקים את השלום
מאתנו? בשטח זה יש כאילו התחיבויות פסוקות וסיטוניות, לפעמים נדמה שגם
הערבים עייפים מהעסק ורוצים לגמור אחת ולתמיד. לפעמים נדמה שפניהם
למלחמה ולפעמים נדמה שכל אותם הדבורים ^{אין אף} היומים בעלמא ומאחורי כל זה
אין דבר רציני, - עשן בלי אש.

בשום פנים אין להסתפק בהגדרות סיטוניות כאלה וקיים מצורך לנתח את
הדברים ניתוח מעמיק יותר. אין כל ספק שישנם גורמים רציניים במדיניות
הערבית הפועלים לטובת השלום. קודם כל ^{אף} חוסר היציבות הכללית המהווה מארה
למזרח התיכון, ומעיק קשה על מדינות, על חוגים שלמים במדינות ועל גורמים
של כוח ושלטון בתוכן. אין ספק שרבים כבר נותנים דעתם על כך שיש להגביר
את היציבות במזרח התיכון. ואחת הפרצות שיש לסתום לשם כך היא העדר השלום
עם מדינת ישראל. יש המתכוונים לתקן ^{זאת} על ידי עקירת ישראל משרשה. אבל יש
אחרים הסבורים שזה מאמץ שוא ותיקון האנומליה לא יתכן אלא על ידי ההשלמה.
יש אישים וחוגים במדינות הערביות המשוכנעים כי כל עוד ישאר הפצע הזה
פתוח ושותת=דם ומוגלה ^{אף} יסכסך ויקלקל יחסים לא רק בין ישראל ומדינות
ערב, אלא גם בין המדינות ובתוכן. הוא יעורר גרויים סלתי פוסקים ומתיחות

בלתי פוסקת; ישמש גורם שהמתחרים על השלטון ינצלוהו תמיד איש כנגד רעהו: ⁷ הממשלה נגד האופוזיציה והאופוזיציה נגד הממשלה. ימנע שיקול דעת לגוף הענינים ויהיה שורש פורה ראש ולענה, - אם להשתמש בשפת המליצה.

ללא ספק החלה במדינות שמסביבנו התעוררות של מצפון חברתי, התעוררות של הכרה מוסרית חדשה לגבי הופעות חברתיות. הדברים הם בתחילתם ולא בכל מקום הגיעו לאותה דרגה. מידת ההתעוררות גדולה במצרים מאשר בעירק, אבל היא קיימת גם במצרים וגם בעירק. מי שקורא את העתונות והספרות הערבית, מי שנפגש עם ערבים ומקשיב לשיחות יכול להעיד על כך. בעצם אין כאן שאלה של התעוררות מצפון בלבד ואבולוציה ידועה המתחוללת באטיקה הציבורית. ניתנת האמת להיאמר, ^{שפיט} ~~שפיט~~ ^{גם} ~~גם~~ ^{גדום} ~~גדום~~ של ^{החשבון} ~~החשבון~~ (אגואיסטי של שליטים, ממשלות ושכבות שלטון, ~~גדום~~ המכוון אותם בעצם לאותה המטרה.

נבדוק לדוגמא את מצרים. מצרים היא ארץ עשירה ופורה מאד. אך אם מביאים בחשבון את הארץ והאוכלוסיה, הרי זו אחת הארצות העניות בעולם. ארץ ההולכת ומתרוששת יותר ויותר, כתוצאה מרבוי מבהיל של האוכלוסיה ומחלוקת רכוש בלתי צודקת בין השכבות החברתיות. יש עושר רב הצפון בידי מעטים, ואילו אותן השכבות המתרבות במהירות אינן נוטלות את חלקן בעושר הלאומי. מעטות הארצות בעולם בהן כה בולט ומשווע הניגוד בין שיא העושר ושפל הרעב והעוני כמו במצרים. מצב זה ^{העני} ~~הוא~~ ~~אנשים~~ בסופו של דבר ~~מעיד~~ את המצפון החברתי. אבל לא רק זאת. שכבות שלטון, מפלגות רחבות כמפלגת הוואפד, אינן יכולות שלא לתת דעתן ולא לשאול עצמן מה יהיה גורל הארץ אם העוני יימשך ללא שנוי ומליוני העניים והרעבים, מחוסרי המחסה והכסות, ימשיכו לשמש גורם לתעמולה, הסתה וארגון? מחשבים הם גם חשבון קצר יותר: מה יקרה אם בתקופת שלטונם לא יספקו במידת מה את המחסורים הקשים מהם ^(העם) ~~העם~~ ^{סובל}? האם לא יפנה אז מעליהם ויחמוך באחרים? הענין מקבל צורה של דאגה עצמית פשוטה. יש לעשות משהו לטובת העם לשם ביצור עמדות השלטון. אבל פירוש הדבר שיש להקציב לכך כסף מתוך התקציב, והתקציב הלא נדרש למטרות צבאיות. אין ספק שיש כיום במצרים התרוצצות בתוך הוואפד בין היצר המדיני ~~הקיצוני~~ והצבאי ~~הלוחם~~ לבין היצר הקונסטרוקטיבי ~~החיובי~~ מבחינה כלכלית וסוציאלית. אחת היא אם יצר זה יונק מן התעוררות מוסרית ומצפונית או משיקולים ~~מזלי~~ מעשיים ואנוכיים של דאגה לעתיד המשטר ^{הקונס} ~~ולעתיד~~ הממשלה הנוכחית ~~ואז~~ ~~אפילו~~ ~~מחזאגה~~ ~~לעתידו~~ של המשטר החברתי הקיים ~~שצריך~~ ^{לעבוד} לבטח עצמם על ידי ויתורים מסויימים להמונים.

ישנה גם התרוצצות בין הוואפד בכללותו לבין חצר המלך ~~א~~ שוב באותם ענינים. בויכות שהתנהל במצרים בין תכנית של צבא-הגנה בן שלושים אלף איש וצבא חוקפני של תשעים אלף איש. נפלה הכרעה שלילית מבחינתנו. אין זו שאלה של מספר החיילים בלבד. בהתאם למספר צריך להכפיל את הציווד, החימוש, הארגון ובן הלאה. זה יכול להיות איפוא ויכוח המסתכם בהפרשים של עשרות מליונים לירות לשנה בתקציב הלאומי. פירוש הדבר הפרשים של עשרות מליונים לירות בתקציב השרותים הציבוריים והתכנית הקונסטרוקטיבית של הממשלה. יש איפוא גורמים ששרשיהם נחונים במציאותה של מצרים, המקדמים את הרצון להשלים עם ישראל לא מתוך אהבת ישראל או שנאתה ולא מתוך זה שרצוי להם לחיות בשלום עם ישראל או להלחם בה. הרי אלה גורמים המוחננים באינטרסים של מעמד זה או אחר, שכבה זו או אחרת, קבוצה מפלגתית זו או אחרת, והם עלולים להביא במשך הזמן לידי מסקנה שמוטב שלום עם ישראל ואז ייפטרו מספחת זו אחת ולתמיד.

לא אוכל כרגע לפרט ~~א~~ תאור מגמות אלו בכל ארץ ערבית. ~~א~~ אין מסביבנו ^{אף אינה מפוסקת} במובן הכלכלי - אם מעט ואם הרבה - מחוסר שלום עם ישראל; ~~הפסד השרותים, הפסד החירות והעדר התחבורה~~ אמנם אין אלו ארצות המתעתדות להשקיע הון בישראל, אולם גם הן עצמן ארצות נחשלות וזקוקות להשקעות הון זר לצרכי פיתוח. ואם כי המשימות שהן מתכוננות לבצע אינן שוות בדרגת הדינמיות למשימות שלנו, הרי העדר השלום והיציבות הרופפת במזרח התיכון משמשים עיכוב רציני ~~ל~~ להשקעות ההון הדרושות להן.

אך עלינו לתת דעתנו באותה מידת הדיוק והפכחון גם על גורמי המלחמה הפועלים סביבנו. על כל פנים, יש להזהר מלסמוך יתר על המדה על האינטרס הכלכלי שלכאורה הוא כה ברור ומובהק. ישנן תופעות בחיי אומות גדולות וקטנות המוכיחות לא רק שלא על הלהם לבדו יחיה האדם, אלא שהאדם מסוגל להרעיב עצמו ולהרעיב את הקרובים לו לשם מטרות אחרות. לדוגמא ~~אחת עניין של~~ אי-הזרמת הנפט ~~א~~ עיראק לחיפה. מבחינה כספית נמצאת עיראק בכי-רע ועומדת בפני גרעון המשבש את סדרי השלטון, גורם למשברים וזעזועים בלתי-פוסקים במשטר ומפריע לבצע משימות חשובות בין של בניין בפנים ובין של התפשטות כלפי חוץ. אותה עיראק מפסידה יוט-כסף יקר על ידי אי-הזרמת הנפט, ואף-על-פי-כן מסרבת היא להזרים אותו. ואין זו אלא דוגמא אחת המלמדת על תופעות רבות שאנו עדים להן.

האינטרס הכלכלי הוא אמנם גורם רציונאלי וגורמים אחרים נראים לנו כבלתי רציונליים. אך חלילה לנו לזלזל ביסוד האי רציונלי שבמדיניות.

8- לעתים קובעים במדיניות דוקא גורמים האי-רציונליים. במערכה המדינית
המעשית, מיטשטשים התחומים בין רציונלי ואי-רציונלי. ~~יש להתחשב בדבר כאשר~~
~~גדרת אי-רציונליות~~ ~~מועל וקובע במציאות~~ הסענה כי הגורם הוא אי-רציונלי אינה
מעלה ואינה מורידה במקרה כזה. ואין בכחה לשנות את העובדא.

בראש וראשונה אין לזלזל ביצר הנקם הפועל סביבנו בכלל ובשנאה
אלינו כאל יהודים ואל זרים. שני מני שנאה הם אלה המצטרפים לזה לזה
ומגבירים זה את זה. אין כאן שנאה ישראל בלבד, אם כי היא ישנה. אילו
הארמנים למשל היו פולשים לאחת הפנות במזרח התיכון, כי אז הייתה שנאה דומה
מופנית גם ~~גם~~ נגדם. אלא שבמקרה שלנו היא מצטרפת לשנאה המיוחדת - שנאה
ישראל. לכל אלה נוסף גם הכבוד שנפגע במלחמה ובמפלה ובחוצאה ממנו יצר נקמת
הכבוד. בשום פנים אין לזלזל בכך ואין לתפוס את התופעה במעוטה. מוטב במקרה
זה להפריז ובלבד שלא בשלה עצמנו. אין לזלזל גם בגורם הפחד. כלפי חוץ
בדיפלומטיה שלנו נוהגים אנו לדחות טענה זו של פחד מפני ישראל ומפני יצרי
התפשטותה כטענת שוא. וכעמדה כוזבת הבאה לתפוס על מזמות רשע של המדינות
הערביות. יתכן מאד שזו האמת. אבל יתכן מאד שאין זו האמת כולה. ישער נא
לרגע כל אחד בנפשו שהוא עומד במקומו של מדינאי ^{מדינאי} ~~מדינאי~~, סורי או עירקי.
~~ישאל~~ עצמו כל אחד כיצד היה מגיב על חזיון זה של קבוצ גלגלות שלא היה
משלו בהסטוריה האנושית, ויוכח מיד ~~לדעת~~ כי לגמרי אינו בטוח כיצד היה מגיב.
יתכן שהיה נוקט את משנתנו המדינית והיה אומר: האם באמת זוממת שיה זו
המוקפת זאבים מזימות התפשטות? הרי גם הערבים הולכים ומתרבים, והיחס המספרי
זין ישראל ומדינות ערב כמעט שלא ישחנה, יש להם שכל ישר ~~ליהודים~~ ואין הם
שואפים למלחמה. רוצים הם רק להתגונן וחו לא. מניח אני שיש ערבים המבינים
זאת וכאשר יושבים אחם במסיבה שקטה ~~חופסים~~ הם שיקול זה על פני שיקולים
אחרים. אבל אל נתפלא אם נמצא ערביט שאצלם הפחד הוא דבר אמתי, כי רואים הם
תופעה מפליאה שמדינה קטנטונת (מושגיהם על כוחן של מדינות הם בעיקר מושגים
של שטח ולא מושגים של מאמץ הייצור) קולטת, ללא הרף וכאילו שלא ביחס נכון
לכושר הקבול שלה המוני תושבים חדשים. כבר הכפלנו את הישוב של מדינת ישראל
מיום הקמתה, או כמעט הכפלנו אותו ועדיין ידנו נטויה. הנה מחסלים אנו את
יהדות תימן ועיראק ומעלים יהודים מפרס ומרוקו, ואיננו מפסיקים בהעלאה
מאירופה. ולדידם, מי לידם יתקע שחמשה מליון יהודים מאמריקה לא יתחילו יום
אחד לעלות. ואולי תפחה אף רוסיה שעריה ויתחילו לעלות המוני יהודים נוספים?
שואלים הם את עצמם: לאן יבואו כל אותם היהודים והיכן ייקלטו? וללא ספק רבים
מאתם בטוחים שכל אותו רכוש עצום של כוח אנושי לא נועד ~~בעצם~~ אלא לתכניות ~~ל~~

9-

בבקורי בעדן נחלקתי בגלויים מענינים מאד בשטח זה. ~~הראיתי כיצד~~
 משפיעה יציאת תימן על תימן עצמה ועל הארצות השכנות לה, חצרמות ושטחי
 החסות של עדן. קודם כל מאלף מאד תהליך ההתרוששות שחל בתימן. תימן מתרוקנת
 מכווחתיה המקצועיים. אין הכוונה כמובן לרופאים אנשי שם ומהנדסים גדולים,
 אלא לחייטים, סנדלרים ונגרים, ~~אצורפי זהב וכסף, נשקים, רצענים וכן הלאה.~~
~~המלאכות האלה היו בידי יהודים, ויום אחד קמו כאיש אחד והלכו.~~ ובבת אחת
 נפרצה פירצה חמורה במבנה הכלכלי של הארץ. נוצר חלל שאין כאילו למלא אותו.
 יש המתחננים לפני היהודים שלא ילכו. מבטיחים להיטיב עמהם, לגמול להם
 חסדים ובלבד שישארו. גילוי שני הוא התגובה המדינית = ~~הצבאית~~ לעליה. עם
 הארץ בתימן משוכנע שהיהודים האלה עולים לישראל, או ביתר דיוק מועלים
 לישראל, כדי לעשות מהם חיילים כהלכה ולשלוח אותם אחר כך ~~הצבא~~ לכבוש את
 תימן. הנחה זו היא כה מקובלת עד שיש מקרים ששכנים באים אל יהודים ואומרים
 להם: כאשר תחזרו לכבוש, זכרו שאנחנו היינו שכנים, היטבנו עמכם וחיינו ~~אנחנו~~
 בידירות. ~~עמכם~~ נא דאגו שלא יאונה לנו כל רע.

זוהי אמנם הגזמה, החורגת מעבר לכל הגיון ⁹⁶ ~~שכוחנו~~ הצבאי וערך
 נצחוננו. אולם היא מובנת למדי בהתחשב עם הדמיון המזרחי ועם המושגים
 הגיאוגרפיים והמדיניים של תושבי ארץ נידחת ועניה כתימן. בעיני ערבי תימני
 מופיע עשרה של מצרים, של סוריה או של עיראק בממדים מוגזמים מאד, אסטרונומיים
 ממש. בעיניו קהיר, דמשק או בגדד הן כמו ניו-יורק, לונדון ופריז בעיני
 מישהו במצרים, בסוריה או בעיראק. אלה הם מרכזי התרבות והעושר. ומעבר
 לערים אלו אין הם חולמים כלל להגיע. סוחר היוצא, לדוגמא, מצנעה מגיע לכל
 היותר לקהיר או לדמשק. והנה כל המדינות הללו יחד נכנעו לישראל! צאו וחשבו
 מה העם הזה ומה כוחו? היכול מישהו לעמוד בפניו? הלך מחשבה זה משתקף באורח
 פרימיטיבי בחושבי תימן. אבל גם אנשים מפותחים יותר, החושבים מחשבה כלכלית
 ומדינית מפותחת יותר, עלולים לחשוב בלבם כי אם יחזיקו היהודים מעמד,
⁹⁷ יקלטו מליונים ויפתחו בממדים גדולים את תוצרתם, - לא יוכל כוחם להצטמצם
 בתחום הגבולות הנוכחיים ובהכרח יפרוץ ויגלוש על סביבותיו. מסקנה טבעית
 מהלך מחשבה זה היא ההנחה שאין לתת ליהודים להגיע לאותה מידת כח שאי אפשר
 יהיה לעמוד בפניה. ויש להחניקם בעוד מועד. במקרה זה מופיעה המלחמה בהכרח
 כמלחמת מגן ולא כמלחמת תנופה - בחינת "הבא להרגך השכם להרגו" - ונוצרת ההצדקה
 הפסיכולוגית והמוסרית כלפי פנים וכלפי חוץ למגמה התוקפנית. שוב אין בכך

10- חשיבות אס כל זה הגיוני ובאיזו מדה אלה תירוצי שוא ולהטיס של דיפלומטיה.
פועל גם גורם של פחד נוסף, פחד מפני האספסוף המוסת והמשושה כנגדנו. שסוי
זה נערך תמיד מחוץ התחרות. הממשלה ^{אמורה} ~~בתחרות~~ באופוזיציה (ליתר דיוק: באופו-
זיציות) ~~ופאופוזיציה~~ בממשלה. וכרגיל ההתחרות מביאה לידי הפרזה. עתה עוצו
עצה כיצד להשתחרר מלחץ האספסוף המוסת. מה יהיה גורל המלך, הממשלה או
המפלגה אם תנצל זאת האופוזיציה או ארץ יריבה? במדיניות כמו ביתה שסחי
החיים ^{יש} לפעמים ששני דברים אשר לכאורה סותרים ^{שה} את זה פועלים באותו
כיוון ומגבירים זה את זה. כשם שהאמון בכוח ~~ה~~ינו במשקי והכלכלי ובכושרנו
להקים תעשיה גדולה ומשק מפותח מביא את הערבים לידי פחד שמא יפרוץ ^{כא} ~~וי~~גלוש
על סביבותיו, ומחוץ כך מגביר את יצר המלחמה בחוכם, ~~ומכל מקום~~ ומרפה את
מגמת השלום. כך ההנחה המנוגדת, שעומדים אנו על עברי פי פחת ושברון כלכלי,
גם היא מרחיקה את השלום ומפרנסת את יצר המלחמה. עתה, חושבים הם, ישראל
היא שיכורת נצחון, בוטחת בכוחותיה ואינה נוסה לקבל את תנאי הערבים. אבל
אם ימחינו קצת - ויכולים הם להרשות לעצמם את הדבר - תכבד המעמסה הכלכלית
על ישראל ללא נשוא, ואז השלים ותחתום על כל תנאי שיתנו הערבים. וגם אם
תפרוץ מלחמה הרי תהיה ישראל כה חלשה עד שלא תוכל להתמודד עם הארצות
הערביות.

קיימת גם הצפיה לזעזועים עולמיים. כבר זמן רב - משנת 1935 -
חיים אנו בחקופה של זעזועים. מאורעות 1936 הם אחת החולדות הראשונים של
החקופה הזו. תקופת זעזועים ושידוד מערכות קודמת היתה מלחמת העולם
הראשונה. כתוצאה מאותה מלחמה חלה מהפכה גמורה במזרח התיכון. האימפריה
העותומנית נתחסלה. כל מדינות ערב נשתחררו, אבל השתעבדו לאימפריאליזם
המערבי. החלה האבקת על השחרור, אבל בשנים 1918-19 חל גיבוש במערכות
העולם וגם במזרח התיכון התגבשו העניינים. מה שהשיגו הערבים במלחמה -
השיגו. אחרי המלחמה פסקה התקדמותם והחלה הצפיה לזעזועים חדשים. בשנת
1935 פרצה מלחמה בסביבת המזרח התיכון (מלחמת איטליה וחבש). היתה זו
בשורה לתקופת זעזועים חדשה. הפשיזם והנאציזם החלו לבחון את כוחם העולה.
יחס האהדה שגילו הערבים לתוקפנות הפאשיסטית לא היה מושחת רק על האהדה
לפאשיזם ולנאציזם כחננועות חברתיות וכמשטרים מדיניים; אם כי היתה אצלם
אהדה רבה לפאשיזם ולנאציזם. היתה זו יותר אוריאנטציה על זעזועים, על
מלחמה עולמית ועל הסכויים שבשידוד מערכות כללי. לא חשוב מי יכה את מי
ומי ינצח. בינתיים אפשר לזכות מן ההפקר. בראשית שנת ה-30, מזמן
שארלזבורג נכנס להנהלה המדינית (שנות 34-33-32-1931) ואחר כך בשתי השנים

הראשונות שמר בן-גוריון ואנכי עבדנו בהנהלת העניינים המדיניים ראינו
סימנים מובהקים להתגברות נטיית ההתפשרות המדינית אחנו. באותם הימים היו
שיחות עם עבדול האדי, ג'ורג' אנטוניוס ומוסא עלמי, וכמעט הגענו לשיחות
עם ג'מאל. היו סמנים שגם המופתי נוטה לבוא במגע אחנו. אינני צריך להזכיר
שהיה מגע עם מנהיגים ומדינאים בסוריה, במצרים, בעירק וכן הלאה. היתה
הרגשה שעוד מאמץ שיעשה ועוד עובדות שייווצרו בארץ יביאו לכך שאפשר יהיה
לצאת מחדש לדרך המשך של משא ומתן מדיני רחב עם הערבים; לאחר ההפסקה
הארוכה שחלה מאז פגישת ויצמן ופייסל.

פתאום החלה עוברת רוח אחרת. היתה זו הציפיה לזעזוע עולמי חדש.
הערבים הבינו שלא זו השעה להתפשר. עחידים לבוא זעזועים לעולט, תהיה מלחמה
ומחדש ייזרקו כל הדפוסים לכור ההיתוך של ההיסטוריה ואפשר יהיה להוציא
ממנו דפוסים חדשים. כיון שמגיעה שוב תקופה של זעזועים עולמיים אין ללכת בקט-
נות. אין להתפשר ולקבל את העובדות המציקות כקבועות במסמרות. סופה עלולה
לפרוץ והיא תעקור את הבית הלאומי היהודי ותמחה אותו מעל פני האדמה.

בשנת 1936 החלו המאורעות, ומאז ועד עתה נמשכת תקופת הזעזועים.
מדינת ישראל הוקמה אמנם, אבל פרטת הזעזועים העולמיים לא חלפה בשום פנים.
חל שידוד מערכות, ונשתנו צרופי הכחות, אך שיבוש היחסים הוא בכל תקפו.
וכשם שהיה סכסוך עולמי בשנות השלושים, כך היה בשנות הארבעים וכנראה מאיים
גם על עשר שנות החמישים. ^{מנואץ פק} לא זו השעה להתפשר ואין לראות את העובדות
כבלתי ניתנות לשנוי. מה שקרה ב-1948 אינו הלכה לדורות. תקומת ישראל היא
רק אחת האפיזודות שקרו בהיסטוריה. היום היא קיימת ומחר תישא אותה הרוח.
אין לקפח את הסיכויים על ידי פשרה קודם זמנה. ציפיה זו לזעזועים היא גורם
ממאיר נגד חשלוט ובעד חידוש המלחמה. על כל פנים בעד כוננות למלחמה.

ברור שההתמודדות במזרח התיכון אינה מתנהלת בנבדל מהזירה העולמית.
בזירה המדינית של המזרח התיכון פועלים כחות מדיניים עולמיים. פועלת אנגליה,
פועלת אמריקה, פועלת ברית המועצות. גם בפעולת גורמים אלה ישנם יסודות
המקריים אותנו לשלוט וישנם המרחיקים אותנו מהשלוט. וקיימת התקוצצות בין
הגורמים. פעולתה המדינית של אנגליה היא צוגמא מאלפת מאד ~~א~~ רבוי הניגודים
הפנימיים ולהתרוצצות אינטרסים רציונליים ובלתי רציונליים.

לכאורה מעונינת אנגליה מאוד שמצרים תחיר העברת נפט בתעלת סואץ.
ואם באותה שעה רוצה מצרים לקבל נפט מאנגליה, או זקוקה להסדר של שחרורי
השטרלינגים שלה המוקפאים באנגליה - אזי הגיוני ופשוט ביותר לקשור את שני

12- הדברים ולאמר: אינכם מעבירים נפט - לא תקבלו שטרלינגים. ישכם מעבירים נפט - ניתן לכם שטרלינגים. מיניסטריונים שלמים - ביניהם האוצר - גורסים עמדה כזאת, כי סגירת בתי הזיקוק גורמת לאנגליה נזק כלכלי ניכר. היא מפסידה עשרות מיליונים ל"ש ונאלצת לקנות נפט זה בדולרים, שהיא כה זקוקה להם. הודעת העתונות כי ייתכן וחיפה גרמה למפלה היחסית של מפלגת העבודה בבחירות, היתה במידה מסוימת גוזמה, אך כמו בכל גוזמה - היה בה גרעין של אמת. אין ספק שענין חיפה גרע ממפלגת העבודה כמה מחוזות בחירה. מפני שיש קשר בלתי אמצעי בין אי-חידוש העבודה בבתי הזיקוק בחיפה לבין קיצוב הבנזין באנגליה. ויש קשר בלתי אמצעי בין משטר קיצוב הבנזין באנגליה למכוניות פרטיות לבין הפסד הקולות למפלגת העבודה בבחירות. למרות כל זה מתנגד הפוריין אופיס בכל תוקף לקשור את הדברים ולהסיק את המסקנה שהיא לכאורה הגיונית. אנשי המדיניות הצרופה טוענים כי טעות היא שמצרים כל כך להוטם לנשק הבריטי, ולהיפך - אנגליה זקוקה לזאת שמצרים תקנה נשק ממנה יותר משזקוקה מצרים לנשק האנגלי. לדעתם יותר משהעגל רוצה לינוק - (הפרה רוצה להיניק). בענין הפרה ודאי שאפשר לסמוך עליהם... קודם כל אין הם בטוחים שמצרים כה זקוקה לנשק. ואם היא זקוקה לו באמת ולא תקבלו מאנגליה - הרי תמצא אותה הסחורה גם אצל אחרים. את מעמדה במצרים הפסידה אנגליה כמעט כולו. לא ברור אם תוכל להשאירו אפילו באזור חבל סואץ. בינה לבין מצרים שנזקקת במחלוקת שתי שאלות גדולות: שאלת התעלה ושאלת סודן. קשה להניח שתצליח בשניהן. ייתכן שתיאלץ לוותר על סואץ כדי לשמור על מעמדה בסודן. (חושבני שיבקרו את סודן על פני סואץ, כי סודן מבקרת את הבסיס הבריטי החשוב, המוקם והולך באפריקה המזרחית והמרכזית. אולם כאיש מן הצד אינני סמך לענין זה), יש איפוא להביא בחשבון את העקירה מאיזור סואץ. ואז - במה תחזיק מצרים? התוותר על כל הגמוניה? מכירת נשק אנגלי למצרים תקשור את זו האחרונה לאנגליה. מצרים תהיה זקוקה לתחמושת, לחלקי חילוף ומומחים. והיא תקבל אותם רק במידה שאנגליה תרצה. פירוש הדברים - שליטה אנגלית בכוח הצבאי המצרי, תלות צבאית ועל ידי כך תלות מדינית של מצרים באנגליה. חשבון זה נכון בעיני מומחי הפוריין אופיס מכל הבחינות. כל שכן כשפחד המלחמה הבאה מהווה גורם מכריע בכל שיקול מדיני. בכוח מה, איפוא, יחנו תנאים שמצרים יכולה לדחותם, או לוותר על הענין כולו? על אחת כמה וכמה כשאנגליה יודעת שהיא הישלתה את מצרים וכדי לשוב ולרכוש אהדתה ואמונה עליה להפגין נדיבות ולהוכיח שאינה מתנה תנאים כשחרב חדה מונחת על צווארה של מצרים.

עצם המשא ומתן בין מצרים ואנגליה משפיע בהכרח נגד שלום עם ישראל. 35
מחבל על הדעת שבשיחותיו עם נחאס אמר בוויין כמה דברים בשבח השלום עם
ישראל ובודאי הבטיח ללחוץ על ישראל שתאות לקבל כמה תנאים באט מצרים תהיה
מוכנה למו"מ כזה. ייתכן גם שניסה לרככו בעניין העברת הנפט. אבל בשום פנים
ואופן אין הוא מוכן לצאת מגדרו בעניין זה ולא יקריב משהו משלו. עומד הוא
ערב משא ומתן עם מצרים והוא רוצה להשיג ממנה ויתורים מרחיקי לכת. מוכרח
הוא על כן להביא בחשבון שדבר זה יבאיש במידת מה את ריחם של ממשלה הוואפד
וריחו של המלך בעיני העם. ואין הוא יכול לדרוש באותה שעה ממצרים בחקיפות

לעשות שלום עם ישראל. כי צעד כזה יבאיש עוד יותר את ריחה של הממשלה בעיני
העם. חשבוננו הוא פשוט: אם נחאס יסכים ויוכל לעשות פשרה אחת, - מוטב שפשרה
זו תהיה אתו מאשר עם ישראל. שתי פשרות יחד הוא לא יעשה כי זה יערער את
מעמד ממשלתו בצבור. האינטרס הבריטי, כפי שהוא מיוצג ע"י בוויין, הוא
שמצרים תצחה את השלום עם ישראל למען הפשרה עם אנגליה.

לזאת / הוסיפו כל המרירות והעלבון של כשלונותיו המדיניים ואי רצונו להכיר
בכשלוננו. כי אז תקבלו מושג באיזו מידה מהווה הפורץ אופיס גורם המפייע
לחתימת הסכם שלום עם ישראל. ישנם באנגליה גורמים מדיניים וחברתיים-אתרים
והם אומרים שזו דרך כזב, - מעט פעמיים ושלש הכשילה את המדיניות הבריטית
ויש להסיק אחת ולתמיד מסקנות ולהודות שלא העריכו נכונה את הגורם היהודי
במזרח, את דבקות העם היהודי בישראל, ואת כושר היצירה והמלחמה של העם היהודי;
זה סיכסך באופן רציני את אנגליה עם אמריקה ויסכסך גם בעתיד. אבל השיגרה
פעילה מאד ותקיפה מאד במדיניות החוץ הבריטית ולעת עתה ידה על העליונה.

בארצות הברית התמונה יותר מעודדת, אבל גם שם יש לציין יסודות
לדאגה חמורה. מאחר שארצות הברית נפרדה לחלוטין ממסורת ההתבודדות המדינית
קבלה על עצמה עול של אחריות לענייני העולם ונעשתה לגורם הראשי בצירוף הכוחות
המערבי היא ירשה במידה רבה את מעמדה של אנגליה במזרח התיכון. עם כל מה שכרוך
בירושה זו - עם הרגישות המיוחדת והתגובות הסיפוסיות לבעיות האזור הזה. בראש
וראשונה עושה ארה"ב חשבון כמותי - מבחינת השטח, האוכלוסיה, ועמדות המפתח
הפזורות על פני שטח זה - וההכרעה המוחלטת מבחינה זו היא לצד הגורם הערבי.
אולם היא הופיעה כגורם אחראי ומכריע בפינה זו של העולם בשעה שמדינת ישראל
כבר הייתה קיימת. והירושה שלה כבר כללה את מדינת ישראל. ייתכן שאמריקה
נתנה דעתה על כך לפני שקמה מדינת ישראל. אבל עוד לפני שהכרה זו התגבשה -
היתה ישראל מציאות. זוהי עובדה פסיכולוגית מכרעת. יש אנגלים שבעיניהם הצהרת א"ל

14- בלפור היא המשגה החמור ביותר במדיניות המזרחית האנגלית. משוכנעים הם שהכל יכול היה להיות אחרת. ואין הם יכולים לסלוח לעצמם את משוגותיהם בעבר. לגבי אנגליס דביס אנו עדיין יוצאי דופן, קוץ ממאיר שנועץ בבשר המזרח התיכון. בארה"ב אין להט כזה. בבואם מצאו אותנו כאן. לגביהם אנו חלק מהרקע, עובדה קיימת. לגבי המדיניות האמריקאית השאלה המכרעת לעת עתה איננה אנה פני ישראל מועדות מבחינת ההתמצאות הבינלאומית:

"הלנו אם לצרינו?" השאלה המכרעת בשלב זה לגביהם היא: אם מדינה זו היא גורם של יציבות במזרח התיכון או גורם של גרוי מתמיד, שאין לו כל רפואה? העתידה מדינה זו להשתלב במערכת ארצות המזרח התיכון להשיג את הכרתן ולהגיע ליחסי שלום אתן או שאין כל סכוי לכך? והיא עצמה - החשכיל לשמור על חומיה ולא תתפרץ, התנצח בה מדיניות נבונה וחיובית של חתירה לשלום? אם אפשר להשכין שלום ולהגיע לכלל יציבות, כי אז יש מסקנה אחת. לארה"ב אם אין סכוי כזה וקיום ישראל פירושו זעזועים בלתי פוסקים וגרויים בלתי פוסקים ומצב מתמיד של מתח גבוה - אזי יש מסקנה אחרת. אין ספר שארה"ב מעוניינת ביציבות מתוך ההנחה שהיציבות תשרת אותה. לכן לעוננת היא לעת עתה ביציבות. אבל אם היציבות לדעתה ^{ועל צד} מאוחרת, ללא תקנה, עלולות המסקנות להרחיק לכת. המגמה השלילית אינה החלטית ומסקנותיה הן בדרגות שונות של קיצוניות. יכולה להיות מסקנה מתונה - שצריך להחליש את מדינת ישראל ולא כדאי לסייע לה יתר על המדה. או שצריך ללחוץ עליה להסכים לשלום בחנאים הנוחים לערבים. אך יכולה להיות מסקנה מרחיקה לכת יותר: מכיון שאין להגיע ליציבות ולהשיג שלום - מוצדק ~~ל~~ הסכוב השני.

אין שומעים דבורים כאלה בשטייט-דפרטמנט וודאי שלא שומעים אותם בבית הלבן. אבל אם מקשיבים היטב לנאמר ולרוח הדברים ואם קוראים מסמכים מסויימים ~~את הפתוח בהם זאת~~ המרומוז בין השיטין - ומנסים לבחון מהי המגמה ולאילו מטרה היא מובילה ~~מגיעים לעתים למסקנות די מדאיגות.~~ ברור שיש בארה"ב גורמים חיוביים רבי משקל. קודם כל, ישנה התרשמות עצומה מכח עמידתה של מדינת ישראל. התרשמות זו ישנה גם באנגליה אך שם היא נכבלה כל הזמן ע"י מכונת ההסברה והתעמולה. ~~אע"פ~~ בארצות הברית היא הרבה יותר חפשית ועל כן גם יותר חריפה. גם העובדה שיש בארה"ב צבור של חמשה מיליון יהודים, שמשמש כל הזמן מודד לדבקות ~~העם היהודי~~ ומסירותו לישראל, ולעיתונות יהודית גדולה וחיים צבוריים יהודיים נמרצים השפיעה השפעה חיובית.

15- ישנה אהדה עמוקה למדינת ישראל ברחבי הציבור בארה"ב. במידה רבה מפעיל ומחזק אותה הציבור היהודי. אבל אין היא נחלת הציבור היהודי בלבד אלא נחלת חלקים גדולים של הציבוריות הכללית. ואח גילוייה אפשר לראות בעתונות, בבתי הפרלמנט וכו'. בדרך כלל מגלה ממשלת ארצות הברית על כל חלקיה - רגישות רבה לדעת הקהל. אמנם לא בכל המוסדות מידת הרגישות שווה. רגישותו של הבית הלבן למשל גדולה מרגישות הסטייט-דפרטמנט. אבל גם חושיו של הסטייט-דפרטמנט אינם כהים ~~פחות~~ לגבי תנודות דעת הקהל. והוא מחויב לחשב מראש איזו תגובה יחולל צעד זה או אחר שלו.

במדיניות האמריקאית יש עוד גורמים נוספים, כלכליים ואחרים, הפועלים כבלמים ליצרים השליליים אף-על-פי-כן עלינו לדעת כי אחד הגורמים המכריעים ואולי הגורם המכריע, במדיניות האמריקאית כלפינו היא בעיה היחסים בינינו לבין מדינות ערב - הסכויים לשלום, או סכנות המלחמה. ולכן כאשר דנים אנו למשל, בשאלה קונקרטית של שלום נפרד עם עבדאללה, או בשאלה דומה, עלינו לשקול דבר זה לא רק מבחינת התועלת הבלתי אמצעית שנפיק מההסכם הנדון, לא רק מבחינת השפעתו החיובית על פרשת יחסינו עם יתר המדינות השכנות, אלא גם מבחינת ההשפעה החיובית על עמדת ארה"ב ומגמת מדיניותה כלפינו. לא בכל שלב יכולים אנו להצביע על חוצאות ממשיות במאמצנו להגיע להסכם שלום. עצם העובדה שיכולים אנו להצביע על מאמצים בכיוון זה היא רבת ערך בשבילנו ואין בשום פנים ואופן לזלזל בה. היא מרפה מחיזיונות, סוחרת פיות מקטרגים ומשכיחה מעמדנו בקטע זה של החזית הבינלאומית, שהוא רגיש מאד ואולי מכריע לתקופה הקרובה.

נגיעתו של הגורם הכביר השלישי - ברית המועצות - לבעייתנו היא הרבה פחות בלתי אמצעית. ברית המועצות אינה גורם שיש לו עמדות כח, או עמדות מפתח ממשיות בחלק העולם שאנו שייכים לו. הוא גם אינו אף לחדור לחוכו ולהתבצב בו. והוא שוקל תמיד כל צעד לא רק מצדו החיובי - מבין זה יתן לו? - אלא גם מצדו השלילי - במה זה עלול לסבך אותנו?

אני סבור שאם, לדוגמא, מסרבת ברית המועצות למכור לנו נשק הרי זה בשורה ראשונה לא מפני שהיא יודעת כי ישראל אינה ארץ קומוניסטית ולא תהיה כזאת. ^{אם לא משבר לא היא תהיה כאן ברגע הראשון להציל את הנשק שמכרה.} ומי שהוא אחר ינסה לקחתו מאתנו. ואין היא רוצה להפקיר נשקה לאחרים. חושבני שזהו ^{שקולה} המכריע. אך בטוח אני שיש לה שקול נוסף, - לא להסתבך בסבך בין-לאומי מיותר לדירה, ע"י מתן נשק לישראל. אנו איננו חוששים מסבך דיפלומטי

17- הצד שכנגד לא יעבור על כך בשתיקה. להתגונן לא תוכל, אלא אם תעבור להתקפה כללית. צעד מעין זה עלול לשמש עילה למלחמה עולמית. שאלה היא אם ברית המועצות מוכנה לכך. ייתכן מאד שאין היא זקוקה מצדה למלחמה עולמית ויש לה מרחב התפשטות מספיק גם במסגרות הקיימות וכו' בזמן היא שומרת על כחה המגובש. אין זאת אומרת שברית המועצות אדישה למה שנעשה כאן. כמעצמה אדירה אין היא יכולה להיות אדישה לשום דבר הנעשה בעולם. ובמדה שהיא איננה אדישה למתחולל במזרח התיכון אין היא מעוניינת בחדוש הקרבות בינינו לבין מדינות ערב. (דבר זה על כל פנים, נאמר לנו בהדגשה רבה). פשוט משום שאיננה רוצה כי יתחוללו בעולם דברים שיוציאו מידיה את השליטה על מהלך העניינים. לפחות במדה שהיא נתונה בידיה כיום. ברגע שמתחיל זעזוע באיזו פינה בעולם - עלולה להתחולל התגעשות שאין לשער תוצאותיה הסופיות. וזאת אין היא רוצה. לעומת זאת אין בטחון בכך שברית המועצות מעוניינת במנוחה גמורה במזרח התיכון. ויש סמנים לכך. קודם כל מפני שהיא יודעת שבמצב הקיים שלום במזרח התיכון פירושו שלום שתהנה ממנו אמריקה ולא היא. "האמריקאים" הזה יכללו, ללא ספק, סדורי שלום בריטיים. בעיניה של ברית המועצות לדוגמה, כל שלום עם עבדאללה הוא שלום עם בריטניה. אני ~~אני~~ איני מזדהה עם תיאוריה זו. אני קובע רק שזו תיאוריה סובייסית, ואין מועיל בטענה שתיאוריה מדינית זו דוגמתית מדי ונוקשה. לא על נקלה נשנה את דעתם. בדרך כלל לא איכפת להם אם כן, שהשטח יסער במקצת, מבלי שהדבר יביא לזעזועים גדולים. אם בינתיים תסבולנה מספר מדינות וביניהם גם ישראל, אין זה מטריד אותם יתר על המדה. עושים הם את חשבונם בקנה-מדה עולמי וחסטורי. גם במרחב וגם בזמן הם נוקטים בממדים גדולים. אין הם מעריכים סבל אנושי ולא אינטרס של קבוצה או לאום זה או אחר. הם רואים את הדברים במסגרת גדולה או רחבה ומשטשים נגודים קטנים כבלתי חשובים בהחלט. לא אומר שאין להם כל יחס לעניינים אנושיים קטנים יותר, אבל ללא ספק הם עומדים לגביהם בדרגה שניה. המניע לתמיכתן של ברית המועצות בהקמת ישראל היתה ההנחה המוצדקת שזו היא הדרך הבטוחה האפשרית לעקירת בריטניה מאחד הפסיסים שלה במזרח התיכון. מכאן ואילך נקבעת מדיניותה בהתאם לגורמים ולהנחות שצוינו לעיל.

מה הן איפוא מסקנותינו? - קודם כל צריך לדאוג לכווננו. יש

לטפח את הצבא ואת כושר ההתגוננות הלאומית, במלוא התנופה ובכל ההיקף.

עלינו לזכור שבארץ עתה עם חדש והוא זקוק להגנה יותר מאשר היה זקוק לפני

שנה או שנתיים. אחת מבעיותינו הגדולות היא כיצד להפוך את העם ~~ל~~הזקוק

במדה כזאת להגנה, לעם מתגונן. בעיה זו לא תפתר אך ורק ע"י הקמת הצבא,

כמה שיהיה משוכלל, ~~בכמה שמצויים אנו לדאוג לשכלול~~ עלינו לדאוג לחנוך

הגנתי של כל ישוב וכל שכבת עולים; ולעשות זאת בכל המסגרות הניתנות

(צבא, מלואים, גדנ"ע, ארגון ותיקי ההגנה וכו').

מסקנה שניה - קצב גובר של עליה, מלוי הארץ ביהודים עד אפס

מקום והפיכתם המהירה מצרכנים גרידא ליצרנים.

מסקנה שלישית - חתירה נמרצת ונבונה לשלום. בענין זה אולי

שנויים הדברים במחלוקת. מה פירוש נבונה? הכרזה מפורשת ומופרזת^{שער} על רצוננו

בשלום עלולה להזיק במקום להועיל. כי הצד שכנגד יכול להניח שבאו מים עד

נפש ושלום הוא בבחינת הצלה יחידה לישראל, ~~אסור~~ ולכן טוב לנקוט עמדה של

שב ואל תעשה. גם נקיטת סיסמאות כוללות ועקרונות מופשטים של מדיניות שאין בכוחם

להניע התפתחות חיובית ולהגביר את היציבות, היא דרך מזיקה, ^{אם} אפשר להגיע

עם ~~א~~בדאללה לסידור ואם הסדר זה צריך לכלול הודאה ברבונות^א על חלק מסויים

מארץ ישראל המערבית - צריך לעשות זאת ולא להרתע. בעשותנו זאת - לא נפסיד

מאומה ורק נרויח לעומת המצב הקיים. כי במצב הקיים שולט עבדאללה בין כה

בשטח הזה. ואנו הרי איננו מתכוונים עתה לצאת למלחמת תנופה יזומה כדי לכבוש

חלק זה. ממילא צריכים אנו לבנות הגנתנו לפי קו גבול מסויים שהוא קשה מאד,

~~שאין ביכלתנו ובמגמתנו כיום לשנותו.~~ אם על ידי מו"מ אפשר לשפר משהו -

אין שאלה בדבר. במו"מ על שביתת הנשק ^לשפרנו הרבה בדרום העמק, בכרמל, במזרח

השרון וע"י ירושלים. נשתדל גם בעתיד להשיג את השפורים האפשריים. הרי לא

נפר ברית זו אף על ידי שלא נעשה שלום עם עבדאללה, גם תלותו של עבדאללה

באנגליה אינה צריכה להרתיע אותנו. להיפך: אם נגיע לשלום אחר - יכולים אנו

לחזקו ולעשותו ^{קצת} יותר ^{לז}אליץ ומשודר יותר מתלותו ~~המחלוקת~~ באנגליה. אם

אפשר להבטיח שלא יהיו בסיסים בריטיים במערב ~~הירדן~~ ^{אז} - יש ^{אז}הכל כדי להשיג

זאת. למעשה קבלנו, אגב המו"מ עם עבדאללה, הצהרה מפורשת מהאנגלים שאין בכוונתם

להקים בסיסים במערב הירדן. החוזה בין אנגליה ועבר הירדן נותן לה להלכה זכות

זאת. גם אנגליה וגם עבר הירדן לא תסכמנה לבטל את החוזה. העל כן מצוים אנו

לדחות הסכם שלום עם עבדאללה ולהסתלק ממו"מ? ~~להבין~~ שהסכם שלום עם עבדאללה

חיוני מאד לגבינו. תהיה זאת פרצה ראשונה בחומה המבודדת סביבנו. הסכם כזה ירחיק,
מכל מקום את סכנת הסכוב השני וסבצר את בטחוננו. צריך גם לחתור להסכם שלום
עם מצרים וגם בשטח זה יש לפעול בתכונה ולשקול את החיוב והשלילה ~~במאזן~~ זה
כנגד זה. ^ההסכם עם מדינות ערב אינו מטרה בפני עצמה. זהו אמצעי לבטחון. ולא כל
תנאי שמתנים הערבים כדי להגיע לשלום הוא צעד אמתי לשלום ולבטחון. קיימת
לדוגמא הבעיה של רצועת עזה. חשיבותה של רצועת עזה בשבילנו אינה נובעת
מסעמים היסטוריים בלבד; צירופה של הרצועה לישראל פותרת בעיה בטחונית חמורה.
אבל אם נניח שהחזרת עזה לישראל כרוכה בקליטת שלוש מאות אלף ערבים בקירוב -
~~למעלה ממאתים אלף פליטים ועוד כשבעים או ששים אלף תושבים מקומיים~~ הווי אומר
הגדלת מספר הערבים בישראל ממאה ושבעים וחמשה אלף לארבע מאות וששים אלף - הרי
גם זו בעיה בטחונית כלכלית וחברתית חמורה מאד. ~~זה שלוש מאות אלף ערבים ואז~~
^{יש ענין של שיקול דעת} מה עדיף. יכול להיות שאם יתברר כי שלום עם מצרים x
יתכן רק במחיר זה נאלץ לסרב, ~~לשלום כזה~~ כי שכרו יצא בהפסדו. יכול להיות
שימצאו אנשים שיוכיחו כי מבחינות הבטחון הפסד רצועת עזה חמור יותר מתוספת
מאתים ושבעים אלף ערבים. הפעם איני בא לפסוק הלכה. אני מציין רק את הבעיות.
חותרים אנו לשלום אך לא בכל מחיר; אלא במחיר שכדאי לשלמו.
אין זה דבר קל. זהו תהליך ממושך, רצוף חבלים קשים. אין פתרון כולל וקל.
כשם שמכלול הבעיות ^{לא} ~~שאנו~~ מחלבטתם בהן ~~הוא~~ מסובך ומורכב ^{כן} דרך הפתרון
~~היא דרך~~ מורכבת ונפתלת.

בחשבון סופי הלוייה הצלחתנו בנו בעצמנו. כשם שהגענו למה שהגענו אך ורק
מהתעוררות הרצון העצמי היהודי, כן גם לעתיד לבוא - נשיג את ~~מטרותינו~~ אם נשען
בראש וראשונה על היש שהקימונו ועל פעולתנו ותבונתנו העצמית.

- - - - -